

ŞÂBAN

(شعبان)

Hicrî yılın sekizinci ayı.

Sözlükte “dağılmak, gruplara ayrılmak” anlamındaki şa'b kökünden türeyen şa'bân kamerî yılın recebden sonra, ramazandan önce gelen sekizinci ayının adıdır ve dinî gelenekte önemli bir yeri olan üç ayların ikincisidir. Bu ayın İslâm'dan önce Arab-ı bâide (Âd ve Semûd) döneminde *mevhâ*, Arab-ı ârîbe devrinde *va'l*, 'âdil ya da âzil diye adlandırıldığı, şâban isminin hicrî takvimde yer alan diğer ay adlarıyla birlikte Arab-ı müsta'ribe döneminde kullanılmaya başlandığı, İslâmiyet'in ortaya çıktığı devirde Araplar'ın bu isimleri kullanmakta olduğu nakledilir. “el-Mükerrrem, el-muazzam, eş-şerîf” sıfatlarıyla da anılan şâban Osmanlı belgelerinde “ش” kısaltmasıyla gösterilmiştir.

Şâban kelimesinin kamerî takvimin sekizinci ayına ad olması farklı şekillerde açıklanmıştır. Bir yoruma göre, savaşmanın yasak olduğu haram aylardan biri olan recebden sonra silâhlı baskınlar için kabilelerin gruplar halinde dağılması sebebiyle bu isimle anılmıştır. Araplar'ın bu ayda su temin etmek amacıyla gruplara ayrılmalarından dolayı bu ismin verildiği ya da ramazan ve receb aylarını birbirinden ayırdığı için böyle adlandırıldığı yolunda açıklamalar da mevcuttur. Diğer bir yoruma göre ise kamerî ayların eski adlarının değiştirilmesi ağaçların dal verdiği döneme rastladığından bu ismi almıştır. Araplar, haram ayların yerlerini değiştirmek veya hacın sabit bir mevsimde yapılmasını sağlamak amacıyla haram ayları ertelediklerinde receb ayını şâbanın yerine kaydırırlar ve bu iki ayı “recebân” diye adlandıırırlardı (bk. NESÎ).

Şâban ayının büyük kısmını oruçlu geçiren Hz. Peygamber (Buhârî, “Şavm”, 52; Müslim, “Şıyâm”, 176-177), “İnsanların değerini bilemedikleri bu ayda ameller Allah'a arz edilir; ben amellerimin oruçlu iken Allah'a arz edilmesini arzu ediyor ve bu ayda oruç tutuyorum” buyurmuş (Müsned, V, 201; Nesâî, “Şavm”, 70), ramazan dışındaki en faziletli orucun şâbanda tutulan

oruç olduğunu ifade etmiştir (Tirmizî, “Zekât”, 28). Bu rivayetler sebebiyle şâban ayında oruç tutulması mendup olmakla birlikte Hz. Âişe'den nakledilen, Resûl-i Ekrem'in ramazan ayından başka hiçbir ayın tamamını oruçlu geçirmedeği şeklindeki rivayeti yanında (Buhârî, “Şavm”, 52; Müslim, “Şıyâm”, 176-177) oruç tutmanın farz olduğu ramazan ayına şevkle girmeyi zorlaştıracak için şâbanın on beşinden sonra orucun azaltılması veya terkedilmesi tavsiye edilmiştir. Hatta bazı Şâfiî eserlerinde mütat oruçlar dışında şâban ayının ikinci yarısında nâfile oruç tutmanın haram olduğu belirtilir (bk. ORUÇ). Hz. Peygamber'e isnat edilen, “Receb Allah'ın ayıdır, şâban benim ayımdır, ramazan ise ümmetin ayıdır”; “Şâbanın diğer aylardan üstünlüğü benim diğer peygamberlere karşı üstünlüğüm gibidir” şeklindeki rivayetlerin aslının bulunmadığı tesbit edilmiştir (Süyûtî, s. 114; Aclûnî, II, 85). Şâbanın on beşinci gecesinde müslümanların Allah tarafından bağışlanacağı umulduğundan bu gecenin özellikle ihya edilmesine ayrı bir önem verilmiştir (bk. BERAT GEÇESİ).

İslâm tarihinde şâban ayında meydana gelen önemli olaylar arasında orucun farz kılınması (2/624), Hz. Peygamber'in Hafsa ile evlenmesi (3/625), Hz. Hüseyin'in doğumu (4/626), Benî Mustalik (Müreyssî) Gazvesi (5/627) zikredilebilir. Fâtımîler döneminde Ezher'de receb ve şâbanın başına ve ortalarına rastlayan “vekûd” gecelerinde dinî ihtifaller düzenlenirdi (DİA, XII, 59). Surre alayının İstanbul'dan deniz yoluyla gönderilmeye başlandığı 1864 yılından itibaren bu merasim şâban ayının on beşinde düzenlenirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, “şa'b” md.; Kâmus Tercümesi, I, 321 vd.; Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *el-Eyyâm ve'l-leyâlî ve's-sühûr* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1400/1980, s. 45, 52; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-ze-*

heb (Abdülhamîd), II, 205; Bîrûnî, *el-Âşârü'l-bâkiye 'ani'l-kurûnî'l-hâliye* (nşr. C. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 60-63; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Fezâ'ilü'l-evkât* (nşr. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî), Mekke 1410/1990, s. 111-117; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvînî, 'Acâ'ibü'l-mahlûkât, Beyrut, ts. (Dârü's-sâkî'l-Arabî), s. 70; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, I, 158; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), II, 375, 379; *Tecrid Tercemesi*, VI, 295-297; Süyûtî, *el-Le'âli'l-maşnû'a fi'l-e'hâdişü'l-mevzû'a*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübâ), s. 114; Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, *Fezâ'ilü's-sühûr ve'l-eyyâm* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 33 vd.; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 85; Şevkânî, *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî), Kahire 1380/1960, s. 439; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VIII, 455-459; Enis Ferîha, *Esmâ'ü'l-eşhûr ve'l-'aded ve'l-eyyâm ve'tefsîru me'âniha*, Trablus 1988, s. 71-73, 97-98; M. J. Kister, “Sha'bân is my Month ...”, *Society and Religion from Jahiliyya to Islam*, Hampshire 1990, bl. XI, s. 16-37; Amr Abdülmün'im, *eş-Şahîh min fezâ'ilü's-sâ'ât ve'l-eyyâm ve's-sühûr ve mâ übtüdi'a fihâ*, Tanta 1413/1993, s. 47-48; Pakalın, III, 302; A. J. Wensinck, “Şâban”, *IA*, XI, 264; a.mlf., “Sha'bân”, *El*² (İng.), IX, 154; “Şa'bân”, *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyyetü'l-âlemîyye*, Riyad 1419/1999, XIV, 131-132.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

ŞA'BÂN el-EŞREF

(bk. el-MELİKÜ'l-EŞREF, Şa'bân).

ŞÂBÂN-ı ŞİFÂÎ

(شعبان شفاى)

(ö. 1116/1705)

Osmanlı hekimi.

Ankara Ayaş'ta doğdu. Babasının adı Ahmed'dir. Erken yaşlarda İstanbul'a gidip medrese tahsili gördü ve tıpla ilgilendi. Dârüssaâde Ağası Yûsuf Ağa'ya intisap ederek saray hekimleri arasında yer aldı. Hekimbaşı Hayâtîzâde Mustafa Feyzî Efendi'den himaye gördü ve onun gözden düşmesiyle saraydaki görevine son verildi. 1095'te (1684) Anadolu Kazaskeri Minkârîzâde Abdullâh Efendi'den mülâzemetle müderisliğe başladı. 1099 Cemâziyelevvelinde (Mart 1688) Sarây-ı Galata, 1103 Ramazanında (Mayıs 1692) Şeyhülislâm Hüseyin Efendi, 1109 Rebîulâhîrinde (Ekim 1697) Etmekçioğlu, 1112 Cemâziyelevvelinde (Ekim 1700) Koca Mustafa Paşa, 1115 Re-

bîulâhirinde (Ağustos 1703) Sinan Paşa medreselerine ve aynı yılın cemâziyelâhîrinde (ekim) Diyarbakır kadılığına tayin edildi. Şeyhî, bir yerde kadılık öncesi son görev yerini Sinan Paşa Medresesi diye gösterirken iki ayrı yerde İsmihan Sultan Medresesi'nden ayrılarak gittiğini kaydediyor. Mûderrislik mesleğinden el çektiler kadılığa tayininde II. Mustafa'nın hekimbaşısı Nuh Efendi'nin etkili olduğu söylenir. 1116 Rebûlevvelinde (Temmuz 1704) kadılıktan da azledilen Şa'bân-ı Şifâî, Diyarbakır'dan dönüş yolculuğu sırasında Ankara'da aynı yılın zilkadesinde (Mart 1705) vefat etti.

Eserleri. 1. *Tedbirü'l-mevlûd*. Doğum ve çocuk hastalıklarıyla ilgili Türkçe yazılan ilk eser olup 1112'de (1701) sade bir dille kaleme alınarak Sadrazam Hüseyin Paşa ile Reisülküttâb Râmî Efendi'ye ithaf edilmiştir. Klasik İslâm tıbbını ve müellifin şahsî gözlemlerini yansıtan eser mukaddimeden sonra sekiz bölümlü bir hâtîmeden meydana gelmektedir ve başlıca şu konuları içermektedir: Üreme, gebelik, yalancı gebelik, fetüsün teşekkülü, gebeliğin süresi, gebelere ve yeni doğan çocuklara yönelik alınması gereken tedbirler, beşiğin ve sütün nitelikleri üzerine çeşitli bilgiler, meme hastalıkları, kızamık, çiçek ve

suçiçeği. Kitabın önemli bir bölümü çocuk bakımı ve eğitimiyle ilgilidir ve ana hatlarıyla Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsırî*'si ile Kınalızâde Ali Efendi'nin *Ahlâk-ı Alâî*'sinden derlenmiştir. Eserin çeşitli kütüphanelerde nüshaları mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 501, Hamidiye, nr. 1007, Mihrişah Sultan, nr. 344, Esad Efendi, nr. 2460; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3472). Eser üzerine Kâmil Tuncel (bk. bibl.) ve Abdussamet Aydın (1977, *Şaban Şifâî'nin Tedbirü'l-mevlûd İsimli Eserine Göre Çocuğun Doğum Öncesi Dönemi Gelişimi ve Çevre Şartları*, UÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü) tarafından birer yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. 2. *Şifâiyye fi't-tib*. Şifâî'nin ölümüne yakın yıllarda kaleme aldığı bu Türkçe eser kıymetli taşlar, mineraller ve panzehirler konusunda olup Silâhdar İbrâhîm Ağa'ya takdim edilmiştir; bir mukaddime ile üç fasıl ve bir hâtîmeden ibarettir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3544; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2229/2; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2559/2). 3. *Hülâsâtü'l-'ebdân* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmut Efendi, nr. 5538, 5561). Hastalıkların teşhis ve tedavisini konu alan bu Türkçe eserde koruyucu hekimliğe önemli bir yer ayrılmıştır. 4. *Fezâil-i Âl-i Osmân*. Mer'î

b. Yûsuf el-Kermî'nin *Kalâ'idü'l-İkân fi fezâ'ili Âli 'Osmân* adlı eserinin genişletilerek yapılmış bir tercümesidir. 29 Şevval 1115 (6 Mart 1704) tarihinde tamamlanmış olup Sultan III. Ahmed'e ithaf edilmiştir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3404, müellif hattı; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1266, 1267; İÜ Ktp., TY, nr. 3483, 6121, 6131). 5. *Kısas-ı Enbiyâ Tercümesi*. Sultan IV. Mehmed'e takdim edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3419). Şifâî'nin "Şifâî" mahlasıyla yazdığı şiirleri de vardır (Şeyhî, II-III, 265; Sâlim, s. 429).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbî, *Hulâşatü'l-eser*, IV, 358; Şeyhî, *Vekâ-yiu'l-fuzalâ*, II-III, 265, 451, 661; Sâlim, *Tezkire-tü's-Şu'arâ* (nşr. Adnan İnçe, Ankara 2005, s. 428-429; *Osmanlı Müellifleri*, III, 220-221; Osman Şevki [Uludağ], *Beş Buçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi*, İstanbul 1341/1925, s. 159-160; *İzâhu'l-meknûn*, II, 52, 195; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 417; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (haz. Aykut Kazancıgil – Sevim Tekeli), İstanbul 1982, s. 161; Şeşen, *Fihrisü mahtûâtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 265-266; Kâmil Tuncel, *Şa'bân-ı Şifâî'nin Tedbirü'l-mevlûd Adlı Eserinde Eğitim Anlayışı* (yüksek lisans tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Ali Haydar Bayat, *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar*, Ankara 1999, s. 76; Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Anââtûli (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], I, 593-594; A. Süheyl Ünver, "Hekim Şâbân Şifâî ve Ömer Hayyâm'ın Fikirleri", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, III/9, İstanbul 1938, s. 1-5; a.mlf., "Süleymaniye Kütüphanesi'nde Darüşşifâ, Tıp Medresesi ve Darulakakire Dair", *VD*, II (1942), s. 203-204; M. Faruk Bayraktar, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Şâbân Şifâî'nin Çocuk Eğitimi İle İlgili Görüşleri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, İstanbul 1997, s. 133-144.

NECDET OKUMUŞ

Şâbân-ı Şifâî'nin *Fezâil-i Âl-i Osmân* adlı eserinin ilk iki sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3404)

ŞÂBÂN-I VELÎ

(Şeban Velî)

(ö. 976/1569)

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının kurucusu.

Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde dünyaya geldi. Hayatına dair bilgilerin önemli bir kısmı, Şâbân-ı Velî Dergâhı'nın beşinci şeyhi Ömer Fuâdî'nin *Menâkıb-ı Şeyh Şa'bân-ı Velî* adlı eserine dayanmaktadır. Ömer Fuâdî doğum tarihi hakkında bilgi vermez. Son dönem kaynaklarında doğumunu için 902 (1497) (Ozanoğlu, s. 6) ve 905 (1499-1500) (Hüseyin Vassâf, III, 512) yılları zikredilmektedir. Yakın döneme ait bir Şâbânî icâzetnâmesindeki kayda dayanarak 886'da (1481) dünyaya geldiği ileri sürülmekte, Şâbân-ı Velî Müzesi'nde bulunan bir silsilenâmede de aynı tarihin verildiği